

Wijkteams werken aan veiligheid

Een argumentatie vanuit kennis

November 2022

Janneke Witte, AIOS Arts Maatschappij en Gezondheid / vertrouwensarts

Opdracht in het kader van stage bij Nederlands Jeugdinstituut, in samenwerking met
Associatie Wijkteams

Aanleiding

Wijkteams zijn zeven jaar geleden ontstaan en hebben in die periode een ontwikkeling doorgemaakt in de dienstverlening die zij bieden. De Associatie Wijkteams (AW) is een landelijke vereniging van wijkteams die het samen leren en ontwikkelen van wijkteams wil bevorderen. De AW is bezig met een reflectie van de opgedane ervaringen en kennis sinds het ontstaan van wijkteams over de rol die zij voor zichzelf zien en de kwaliteit die zij willen leveren.

Het werken aan veiligheid is een van de 5 basisfuncties die geformuleerd zijn voor de lokale teams en wijkgericht werken.¹ In opdracht van de VNG is daarom een veiligheidskader Werken aan veiligheid voor lokale teams en gemeente² geschreven. Hiervan is afgesproken deze in 2022 te herzien en daaraan wordt nu gewerkt.

Vanuit het strategisch partnerschap tussen Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en AW is daaropvolgend mijn stageopdracht ontstaan om vanuit kennis een onderbouwing te leveren aan de rol die wijkteams hebben bij werken aan veiligheid en de kwaliteit die zij daarbij leveren. Dit verslag is een samenvatting van een brede blik op praktijk- en ervaringskennis en wetenschappelijke publicaties. De intentie is niet geweest om een compleet overzicht van alle beschikbare kennis te geven, maar ik heb beoogd die bronnen te raadplegen die het gesprek binnen de AW nu het meest voeden. Om richting te geven aan het vinden van geschikte en brede bronnen heb ik gesprekken gevoerd met leden van de AW en kenniswerkers binnen het NJI met expertise op veiligheid, op de sociale basis en op het handelen van wijkteams.

Leeswijzer

Dit document start met het beschrijven van de kern van de wijkteams en hun rol in het ondersteunen van inwoners bij het dagelijks leven. Deze informatie is noodzakelijk om te begrijpen wat de rol van wijkteams is in het samenwerken aan veiligheid. Vervolgens wordt uitgelegd wat deze kernprincipes van wijkteams betekenen voor het samenwerken aan veiligheid en wordt de argumentatie aangevuld met kennis die de rol van wijkteams specifiek bij veiligheidsproblematiek onderbouwt.

De adviezen die met een pijl worden aangegeven aan het eind van de alinea, zijn mijn interpretatie wat de beschreven kennis betekent voor de rol van wijkteams. Ik heb gekozen om deze stellig te presenteren om gewicht te geven aan mijn adviezen. Een ander kan deze conclusies als start van een discussie gebruiken.

¹ Ogink, A., Gijzel, H. (2019). *Basisfuncties voor lokale teams in kaart*. KPMG.

<https://www.sociaalwerk nederland.nl/?file=17901&m=1573480031&action=file.download>

² Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2019). *Werken aan veiligheid voor lokale (wijk)teams en gemeenten*. Den Haag: VNG. <https://vng.nl/sites/default/files/2021-03/20191122-definitief-kwaliteitskader-werken-aan-veiligheid-voor-lokale-wijkteam.pdf>

De brede opdracht naast de inwoner

Het wijkteam is de plaats waar een inwoner naartoe kan gaan als hij/zij hulp of ondersteuning nodig heeft in het gewone leven. Het wijkteam heeft een brede kennis over de (on)mogelijkheden van het gewone leven vanuit het besef dat de wereld niet maakbaar is, en dat falen en lijden óók onderdeel zijn van het dagelijks leven. Het wijkteam levert een bijdrage aan de eigen kracht van inwoners door het versterken van de sociale basis om zo te voorkomen dat problematiek verergert en daar waar nodig met hulp bij te dragen aan herstel. De professional staat naast de inwoner, zij is een stabiele, betrouwbare partner die de inwoner steunt bij het zelf voeren van regie over de hobbels die het leven ook brengt, soms incidenteel, voor anderen structureel. Het wijkteam doet dit niet alleen, maar in samenwerking met partners in de wijk. Het hebben van en bouwen aan een steunend netwerk van naasten waar nodig aangevuld met hulpverleners, is cruciaal voor het voeren van eigen regie.

De werkzame elementen die bijdragen aan de effectiviteit van de wijkteams hebben met name betrekking op de interactie tussen de professional en de inwoner(s).³ Het gaat hierbij om:

- Verbinding (in contact komen en blijven)
- Vertrouwen
- Verantwoordelijkheid (het geven van regie aan de inwoner(s) en het nemen van regie in de samenwerking met partners)

Onderbouwing van de basis

In de volgende alinea's worden een aantal belangrijke principes aangekaart die onderbouwen waarom het belangrijk is dat de wijkteams inwoners ondersteunen bij het versterken van de basis en hoe dit effectief kan worden vormgegeven.

Zelfdeterminatie / Self determination theory⁴

Ryan en Deci beargumenteren op basis van de self determination theory dat ieder mens 3 psychologische basisbehoefte heeft, waaraan voldaan moet worden om tot ontwikkeling te kunnen komen. Het gaat om autonomie; het ervaren van individuele vrijheid en een gevoel van zelfbeschikking. De tweede is verbondenheid; het universele verlangen naar interactie en verbinding en de ervaring ergens bij te horen. Als derde gaat het om competentie; het ervaren van eigen succesvolle verwezenlijking.

- Vanuit deze theorie is de positie van de wijkteamprofessional naast de inwoner essentieel. De wijkteamprofessional kan bijdragen aan deze randvoorwaarden voor ontwikkeling door naast de inwoner te gaan staan. Hierdoor kan zij de inwoner ondersteunen in het zelf richting geven aan het proces en versterken van autonomie. Ook draagt het naast de inwoner staan bij aan het gevoel van verbondenheid. De wijkteamprofessional kan bijdragen aan competentie door bijvoorbeeld de inwoner

³ Zwaan, J. van der (2022). *Toegevoegde waarde en effectiviteit wijkteams*. Leimuiden: Zwaan onderzoek en advies. <https://associatiewijkteams.nl/new/wp-content/uploads/2022/03/Rapportage-Toegevoegde-waarde-en-effectiviteit-wijkteams.pdf>

⁴ Ryan, R. M.; Deci, E. L. (2000). "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being". *American Psychologist*. **55** (1): 68–78. doi:[10.1037/0003-066X.55.1.68](https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68)

inzicht te geven in mogelijkheden en door psychoeducatie te laten aansluiten bij het niveau van de inwoner.

Brede concepten van gezondheid⁵

Vanuit brede concepten van gezondheid, zoals positieve gezondheid van Huber⁶, wordt beredeneerd dat het ervaren van gezondheid van meer aspecten afhankelijk is dan alleen het hebben van ziekte en klachten. Elementen als meedoen, zingeving en mentaal welbevinden staan steeds meer centraal. De vragen die besproken worden zijn wat iemand wel kan, wat iemand belangrijk vindt en wat iemand graag zou willen veranderen.

- Vanuit de brede gezondheidsconcepten beredeneert is het wijkteam een onmisbare schakel in het ervaren van gezondheid door inwoners. Het wijkteam ondersteunt inwoners bij het nemen van eigen regie en versterken van veerkracht om die dingen te veranderen die voor de inwoner belangrijk zijn.

Sociaal netwerk

Erbij horen, sociale contacten en steunend netwerk dragen bij aan het welzijn en is de belangrijkste voorspeller van (geestelijke) gezondheid van mensen.⁷ Het hebben van een steunend netwerk is bovendien een beschermende factor tegen het ontstaan van huiselijk geweld en kindermishandeling.⁸ Als laatste versterkt sociale steun de veerkracht om te dealen stressvolle gebeurtenissen en hebben jeugdigen die sociale steun ervaren meer kans om op te groeien tot gezonde volwassenen.⁹

- Het ondersteunen van de inwoner(s) in het versterken van het sociale netwerk is een belangrijke taak om bij te dragen aan het versterken van de zelfredzaamheid en eigen kracht, en aan de gezondheid en het welzijn van de inwoner(s).

Gedeelde besluitvorming

Dit aspect hangt samen met de self determination theory en het belang van autonomie, verbondenheid en competentie om tot individuele ontwikkeling te komen. Shared decision making komt uit de medische wereld en daarbij gelden de volgende:¹⁰

- Er zijn minimaal twee personen: de professional en de cliënt. Zij wisselen de benodigde informatie uit;

⁵ Lemmens, L., Bruin, S. de, Beijer, M., Herndriks, R., Baan, C. (2019). *Het gebruik van brede gezondheidsconcepten: inspirerend en uitdagend voor de praktijk*. Bilthoven: RIVM.

https://www.rivm.nl/sites/default/files/2020-01/Factsheet%20brede%20gezondheidsconcepten_RIVM_dec%202019a.pdf

⁶ Huber, M., Knottnerus, J. A., Green, L., van der Horst, H., Jadad, A. R., Kromhout, D., Leonard, B., Lorig, K., Loureiro, M. I., van der Meer, J. W., Schnabel, P., Smith, R., van Weel, C., & Smid, H. (2011). How should we define health?. *BMJ (Clinical research ed.)*, 343, d4163. <https://doi.org/10.1136/bmj.d4163>

⁷ Haslam, C., Jetten, J., Cruwys, T., Dingle, G., & Haslam, S.A. (2018). *The New Psychology of Health: Unlocking the Social Cure* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315648569>

⁸ Li, F., Godinet, M. T., & Arnsberger, P. (2011). Protective factors among families with children at risk of maltreatment: Follow up to early school years. *Children and Youth Services Review*, 33(1), 139–148. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.08.026>

⁹ Ince, D., Yperen, T. van, Valkestijn, M. (2018). *Top tien beschermende factoren voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen*. Utrecht: NJi. https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Top-tien-positieve-ontwikkeling-jeugd_0.pdf

¹⁰ Charles, C., Gafni, A., & Whelan, T. (1997). Shared decision-making in the medical encounter: what does it mean? (or it takes at least two to tango). *Social science & medicine* (1982), 44(5), 681–692. [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(96\)00221-3](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(96)00221-3)

- Beide partijen zetten zich in om tot consensus te komen over een behandeling of interventie;
- Er wordt een besluit genomen over de uit te voeren behandeling (of: “agree to disagree”)¹¹

Shared decision making geeft vertrouwen, berust op respect en vergroot kans op positieve samenwerking. Het is een belangrijke kans om veiligheid te vergroten en welzijn te bevorderen.¹²

- Het samen beslissen is een belangrijk onderdeel van het werk van de wijkteamprofessional om een bijdrage te kunnen leveren aan het welzijn van de inwoner(s).

*Integraal werken in de wijk*¹³

Een deel van de inwoners waar het wijkteam bij betrokken is heeft meervoudige en/of complexe problemen. Om een samenhangende brede benadering vorm te geven die aandacht heeft voor alle leefgebieden van de inwoner(s) is een integrale aanpak nodig. Dit gaat het interprofessioneel samenwerken met hulpverleners van verschillende disciplines met verschillende functies van verschillende organisaties op verschillende domeinen. Dat vergt op zowel organisatorisch vlak als op methodisch vlak inspanningen. Professionals t verschillende organisaties en met verschillende functies (organisatorisch) moeten vanuit hun verschillende deskundigheid en werkwijzen samenwerken om een samenhangende aanpak te maken voor en met de client. Vertrekpunt is de leefwereld van de inwoners in hun steunend netwerk en het versterken van veerkracht, vergroten van zelfregie, zelfredzaamheid en participatie. Deze integrale werkwijze vraagt om een regisserende professional, om versnippering tegen te gaan en zorg te dragen voor goede afstemming en samenhang.

- De wijkteamprofessional zal vanuit haar positie naast de inwoner een logische regievoerder zijn in het integraal werken. Dit vereist van de professional zeer goede communicatieve vaardigheden; voor het vertalen van beroepstaal en het vertolken van de behoeften en wensen van de cliënt.

*Cyclisch werken*¹⁴

Het werk van het wijkteam is een cyclisch proces. Na de toegang start een proces dat uit 3 fasen bestaat. De vraagverheldering, met daarin ook de verkenning van de ernst en aard van de problematiek en de mogelijkheden vanuit een probleem- en krachtenanalyse. In de vraagverheldering wordt breed gekeken en wordt de situatie op relevante leefgebieden in kaart gebracht. Vervolgens worden de doelen gesteld samen met de professional en gekeken hoe een mogelijke oplossing eruit kan zien. Hierin worden eerdere hulpverlening en de ervaring daarmee, meegenomen, net als een bepaling van welke hulpvragen urgent zijn. De uitvoering van het plan wordt vervolgens geëvalueerd. Hierbij kunnen nieuwe problemen aan het licht komen, die eerder

¹¹ Elwyn, G., Charles, C. (2001). *Shared decision-making: the principles and the competencies*. Edwards, AG and Elwyn, G, eds. Evidence-Based Patient Choice: Inevitable or Impossible? pp. 118-143. Oxford: Oxford University Press.

¹² Howe, D. (2010). *The safety of children and the parent-worker relationship in cases of child abuse and neglect*. Child Abuse Review, 19, 330-341. <https://doi.org/10.1002/car.1136>

¹³ Arum, S. van, Verweij, S., Veer, K. van der (2018). *Wat werkt bij integraal werken in de wijk*. Utrecht: IWW. <https://integraalwerkenindewijk.nl/wp-content/uploads/2021/12/wat-werkt-bij-integraal-werken-wijk.pdf>

¹⁴ Arum, S. van, Redeker, I., Stouthard, L., Verweij, S., Xanten, H van (2020). *Werkzame elementen bij integraal werken*. Utrecht: IWW. <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2020-10/Werkzame-elementen-bij-integraal-werken.pdf>

bewust of onbewust niet besproken zijn. Dit vraagt om een passing van het plan waarna de cyclus opnieuw doorlopen wordt.

- Van de wijkteamprofessional vraagt dit telkens opnieuw het gesprek aan te gaan over hoe gaat het nu, wat is er veranderd en wat betekent dat voor de volgende stap?

Reflectie op kwaliteit¹⁵

Professionele en effectieve wijkteams vragen om professionals die in staat zijn om algemene werkzame factoren (zoals bevorderen motivatie, gestructureerd en planmatig werken, reflectie op het werken) te integreren in het werken met de inwoner(s). Reflectie op het werk is een werkzame factor die een bijdrage levert aan kwaliteitsverbetering. Reflecteren is het nadenken door de professional over het eigen functioneren om dit te verbeteren. Reflectie gaat over het handelen van de professional en over een combinatie van persoonlijke en professionele ontwikkeling. Het nadenken kan over verschillende facetten van het werk gaan, van inhoudelijke kennis tot communicatieve vaardigheden tot morele afwegingen. De vorm kan ook divers zijn, in groepsverband met of zonder deskundig begeleider of een-op-een coaching. De vorm en focus kunnen variëren afhankelijk van het doel van de reflectie. Ook reflecteren is een cyclisch proces, waarvoor vaak de cirkel van Korthagen¹⁶ wordt gebruikt als model.

Voor wijkteamprofessional is dit reflecteren en leren om kwaliteit te verbeteren nodig op meerdere vlakken. In de vorige alinea's is de individuele ontwikkeling en het proces met de inwoner(s) reeds genoemd. Daarnaast gaat het ook om reflecteren op samenwerking met het team en met partners in de wijk en om reflectie op ontwikkelingen in de wijk om daarop te kunnen aansluiten.^{17,18}

- Reflectie moet een vast onderdeel zijn van het dagelijks werk van de wijkteamprofessional en hier moet tijd voor worden vrijgemaakt.

¹⁵ Berger, M., Kleine, K. (2013). *Handreiking Reflecteren is Leren*. Utrecht: Nji.

<https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Handreiking-Reflecteren-is-leren-webversie.pdf>

¹⁶ Korthagen A.J., Wubbels T. (1995) Characteristics of Reflective Practitioners: towards an operationalization of the concept of reflection, *Teachers and Teaching*, 1:1, 51-72, DOI: [10.1080/1354060950010105](https://doi.org/10.1080/1354060950010105)

¹⁷ Kooijmans, A., Xanten, H. van (2020). *Wijkteams: blijvend leren ontwikkelen*. Utrecht: Movisie. <https://www.movisie.nl/artikel/wijkteams-blijvend-leren-ontwikkelen>

¹⁸ Empel, J. van (2016). *Samen lerend doen wat werkt, jaarverslag 2016*. Utrecht: Nji.

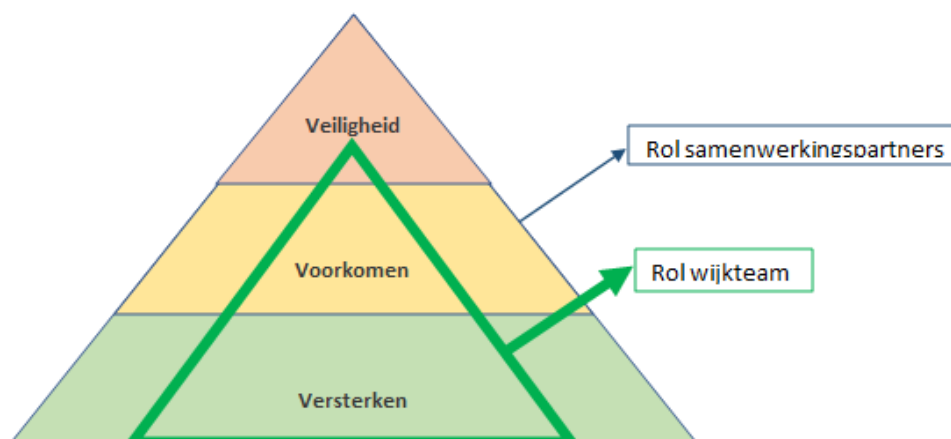
<https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-06/Jaarverslag-Nederlands-Jeugdinstituut-2016.pdf>

Wijkteams en veiligheid

Veiligheid als basisfunctie

Bijdragen aan een veilige leefomgeving is een van de basisfuncties van de wijkteams.¹⁹ Niet alleen het wijkteam heeft deze verantwoordelijkheid, alle partners in de brede infrastructuur hebben een verantwoordelijkheid in het signaleren, bespreekbaar maken en hulp bieden op het terrein van veiligheid. Iedere inwoner heeft recht op een veilige woon- en leefomgeving, dit kan gaan om relatief simpele tot zeer complexe situaties. Veiligheid is voor iedereen van belang en vraagt voor kwetsbare personen en gezinnen om extra aandacht. Niet iedereen in een onveilige situatie komt zelf om hulp vragen, en soms verschillen de vragen van de leden van het gezin.

De professional kijkt daarom niet alleen naar het individu, maar naar dit individu in de context van het gezin of wijk. Iedere professional heeft de verantwoordelijkheid alert te zijn op de mate waarin sprake is van een onveilige situatie en tegelijk ook weten wat te doen bij signalen van onveiligheid. De inwoner is samen met het gezin of huisgenoten zelf verantwoordelijk voor de veiligheid in huis en in de leefomgeving. De wijkteamprofessional kan bijdragen aan veiligheid door het **versterken** van de sociale basis en bevorderen van veiligheid, het (vroeg)signaleren signalen van onveiligheid om (nieuwe) incidenten te **voorkomen**, en het helpen **herstellen** van de directe veiligheid en de eigen kracht. Dit doet het wijkteam niet alleen, maar met samenwerkingspartners. Het zwaartepunt van de rol van het wijkteam ligt bij het versterken, zoals weergegeven in onderstaand figuur.

Figuur 1. Schematische weergave aandeel rol wijkteam bij werken aan veiligheid

Het wijkteam is deskundig in de basis en het bevorderen van eigen kracht en heeft om die reden een belangrijke rol in samenwerken aan veiligheid. Het wijkteam is doorgaans betrokken naar aanleiding van een hulpvraag vanuit de inwoner(s), die niet altijd ligt op het vlak van ondersteuning bij (on)veiligheid. Inwoners wenden zich met zeer diverse vragen tot het wijkteam, waarbij de problematiek wel degelijk een samenhang kan hebben met veiligheid. Ook kan gedurende de betrokkenheid van het wijkteam om een andere reden signalen van onveiligheid of vragen over veiligheid naar voren komen. Soms is een signaal vanuit school of de wijkagent of een melding van Veilig Thuis de aanleiding voor de betrokkenheid van het wijkteam. In dat soort gevallen is het voor de inwoner(s) soms lastig een eigen hulpvraag te formuleren. Dan kan de wijkteamprofessionals ondersteunen bij het duidelijk krijgen van de situatie en samen te besluiten wat nodig is in het belang van de inwoner en zijn gezin.

¹⁹ Ogink, A., Gijzel, H. (2019). *Basisfuncties voor lokale teams in kaart*. KPMG.
<https://www.sociaalwerk nederland.nl/?file=17901&m=1573480031&action=file.download>

- De wijkteamprofessional handelt bij het samenwerken met inwoners en hulpverleners bij veiligheidsproblematiek is dezelfde als bij andersoortige problematiek, namelijk naast de inwoner samen het verhaal proberen te vertellen door ondersteuning en hulp te geven.

Versterken van veiligheid

Over beschermende factoren bij het ontstaan van kindermishandeling is veel bekend²⁰ en de wetenschappelijke onderbouwing hiervan vanuit de interpersoonlijke neurobiologie is groeiende. Vanuit de praktijk en vanuit de wetenschappelijke kennis over huiselijk geweld en ouderenmishandeling en het feit dat neurobiologie ook bij volwassenen op de zelfde wijze werkt, kan beargumenteerd worden dat een groot deel van de beschermende factoren die voor kindermishandeling gelden ook voor huiselijk geweld en ouderenmishandeling gelden. In deze beschermende factoren zijn elementen te herkennen die terugkomen in het concept van positieve gezondheid, zoals zingeving, ervaren steun en erkenning en constructieve daginvulling. Een van de belangrijkste beschermende factoren is het hebben van een netwerk. De beschermende factoren vormen de kern waarom het bijdragen aan de sociale basis een belangrijke rol speelt in het bevorderen van veiligheid in gezinnen en voor inwoner(s).

Door het versterken van eigen kracht en het steunend netwerk van de inwoner(s), draagt het wijkteam bij aan het bevorderen van veiligheid. Eigen kracht en het kunnen benutten van een steunend netwerk draagt bij aan de veerkracht²¹ van inwoners. Daarmee wordt de veiligheid in het huishouden of gezin bevorderd, omdat er ruimte ontstaat om te dealen met de problemen die het leven kan brengen. Het versterken van de basis door als wijkteam bij te dragen aan verminderen van bijvoorbeeld financiële problemen of het geven van opvoedondersteuning is van belang voor het bevorderen van veiligheid in gezinnen en relaties. Ook collectieve aspecten spelen een rol zoals kunnen meedoen in de gemeenschap en mogelijkheden voor een constructieve (vrije)tijdsbesteding.

- Voor de wijkteamprofessional betekent dit dat zij door het versterken van de sociale basis een belangrijke bijdrage leveren aan de veiligheid van inwoners in het gewone leven.

Voorkomen en signaleren van potentiële onveiligheid

Risicofactoren en voorkomen potentiële onveiligheid

De rol die het wijkteam heeft bij het voorkomen en signaleren van onveiligheid vloeit voort uit de kennis die we hebben omtrent het ontstaan van kindermishandeling en huiselijk geweld en de risicofactoren hierop.^{22,23} De risicofactoren worden vaak opgedeeld in factoren die samenhangen

²⁰ Ince, D., Yperen, T. van, Valkestijn, M. (2018). *Top tien beschermende factoren voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen*. Utrecht: NJi. https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Top-tien-positieve-ontwikkeling-jeugd_0.pdf

²¹ Leung, D. Y. L., Chan, A. C. Y., Ho, G. W. K. (2022). *Resilience of Emerging Adults After Adverse Childhood Experiences: A Qualitative Systematic Review*. *Trauma, violence & abuse*, 23(1), 163–181. <https://doi.org/10.1177/1524838020933865>

²² Vink, R., Wolff, M. de, Broerse, A., Kamphuis, M. (2020). *Richtlijn kindermishandeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming. 3e herziene versie*. Utrecht: NJi. <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2020/07/Richtlijn-Kindermishandeling-Verantwoording-aanpassingen-juni-2020.pdf>

²³ Nederlandse Vereniging voor Klinische Geriatrie (2016). *Richtlijn Vermoeden van ouderenmishandeling in het medisch-specialistische zorgdomein*. Utrecht: Federatie Medisch Specialisten.

met de pleger/ouder, slachtoffer/kind factoren en omgevings/context factoren. Risicofactoren die bij de ouder/pleger kunnen bijvoorbeeld het hebben van psychische of verslavingsproblematiek, of werkeloosheid of een laag sociaaleconomische status. Slachtoffer/kind gerelateerde factoren zijn bijvoorbeeld het hebben van een beperking of kwetsbaarheid op basis van een zeer jonge leeftijd. Omgevingsfactoren die kunnen bijdragen aan het ontstaan van geweld is het ontbreken van een steunend netwerk of wonen in een omgeving waarin veel criminaliteit of onveiligheid in de wijk speelt. De vragen waarmee een inwoner bij een wijkteam om hulp vraagt kunnen een verband hebben met een van de voornoemde aspecten.

- Voor de wijkteamprofessional is het onontbeerlijk om kennis te hebben van hoe problemen op verschillende domeinen kunnen leiden tot onveiligheid en andersom hoe onveiligheid kan leiden tot problemen op verschillende domeinen.

Brede intake

Bij inwoners die hulp en/of ondersteuning vragen voor problemen in het dagelijks leven is het van belang om een breed beeld te krijgen van de situatie om een goede inschatting te maken hoe de vraag zich verhoudt tot de veiligheid in het huishouden of gezin. Ook het signaleren van onveiligheid hoort hierbij. Daarom is veiligheid een vast gespreksonderwerp tussen inwoners(s) en wijkteam, evenals bijvoorbeeld het sociaal steunend netwerk en of er schulden zijn. Hierbij gaat het niet alleen om de huidige situatie, maar ook om zicht te krijgen op de beschermende factoren en risicofactoren die relevant zijn voor de veiligheid van deze inwoners.

Een brede intake omvat onderwerpen over bijvoorbeeld werk en opleiding, financiële situatie, samenstelling van het huishouden en uitdagingen die er bij de verschillende huisgenoten spelen op bijvoorbeeld psychisch of medisch vlak, life events zoals een scheiding, verhuizing of verandering van baan. Gedurende de betrokkenheid blijft de wijkteamprofessional alert op veranderingen die mogelijk van invloed zijn op de veiligheid.

Als de situatie van de inwoner(s) dermate uit balans is dat dit leidt tot een gezinssituatie of situatie in de wijk waarin geweldsescalaties ontstaan, is dat over het algemeen niet iets waar men trots op is. Mensen worden buitengesloten of raken juist geïsoleerd, er kunnen ruzies ontstaan waarbij geschreeuwd of gevochten wordt. Het concreet vragen naar deze onderwerpen in neutrale bewoordingen is belangrijk om een volledig beeld te krijgen van de problematiek die in een gezin speelt. Bijvoorbeeld 'wat gebeurt er als er ruzie ontstaat bij jullie thuis'?

- De wijkteamprofessional beschikt daarom over uitstekende communicatieve vaardigheden om met de inwoner(s) het verhaal te gaan vertellen, ook als het heel moeilijk is.

Signaleren en de Meldcode

De vragen of problemen waarmee de inwoner bij het wijkteam komt, kunnen ook een gevolg zijn van huiselijk geweld of kindermishandeling. Als er huiselijk geweld speelt kan dat leiden tot persoonlijke problematiek zoals gedragsproblemen bij kinderen of klachten bij volwassenen zoals angst of een negatief zelfbeeld. Het geweld kan ook leiden tot isolement of problemen in de werksituatie. Deze gevolgen kunnen aanleiding zijn om hulp te zoeken bij het wijkteam. Soms wordt het geweld genoemd als reden voor het vragen van hulp, maar vaak ook niet als er niet naar

https://richtlijnendatabase.nl/richtlijn/vermoeden_van_ouderenmishandeling_om/startpagina_-_vermoeden_ouderenmishandeling.html

gevraagd wordt. De wijkteamprofessional dient zich daarom altijd de vraag te stellen 'kan er sprake zijn van huiselijk geweld?'. Omgekeerd hoort bij het signaleren van geweld ook de vraag 'welke onderliggende problematiek kan hier spelen, zoals bijvoorbeeld trauma of verslaving?'.

Vanuit de Wet meldcode²⁴ heeft de wijkteamprofessional een professionele verplichting om de meldcode te volgen in geval er zorgen zijn om de veiligheid. Naast het in kaart brengen en bespreken van de zorgen met betrokkenen, overlegt de wijkteamprofessional met een collega met specifieke expertise wat een goede volgende stap zou kunnen zijn. De professional bespreekt deze volgende stap met de inwoner(s). Dit vraagt om engageren én positioneren. Van de professional vraagt het om met compassie en betrokkenheid naast de inwoner staan en tegelijk helder en transparant zorgen kunnen benoemen die de inwoner misschien moeilijk vindt om te horen en (h)erkenen. Er is vakmanschap voor nodig om uitdagende vragen te stellen en zorgen te benoemen, en tegelijkertijd zodanig betrokken te zijn dat het voor de inwoner(s) veilig genoeg is om samen te werken aan verbetering. Het eerlijk en transparant bespreken van zorgen omtrent de veiligheid kan helpend zijn voor de samenwerkingsrelatie met de inwoner(s).

- De wijkteamprofessional gebruikt haar vakmanschap om transparant de zorgen te bespreken, naast de inwoner(s) te blijven staan en tegelijk verantwoordelijkheid te nemen voor haar handelen in het belang van de inwoner. Ook als dat betekent dat er partners uit het veiligheidsdomein betrokken moeten worden terwijl inwoners dat niet willen.

Collectief^{25,26}

Bij veiligheidsvraagstukken spelen vaak meerdere problemen op meerdere vlakken, er is sprake van meervoudige en vaak complexe problematiek. Versterken van de eigen kracht in het gewone leven is zoals gezegd een belangrijke pijler van het bevorderen van onder andere veiligheid. Dit gaat niet alleen om individuele kenmerken van de inwoners en het gezin, maar ook om aspecten van de leefomgeving in een bredere, collectieve context. Het wijkteam heeft naast de ondersteuning van de individuele inwoner ook een rol in het signaleren van factoren die van invloed zijn op de veiligheid van inwoners op wijkniveau. Wijkteamprofessionals horen van inwoners verhalen over hoe zij zich voelen in hun woonomgeving en kunnen die informatie met elkaar in verbinding brengen als er meerdere vergelijkbare signalen worden gehoord. Het wijkteam kan samenwerken met gemeente en partners in de wijk om collectieve maatregelen of acties in gang te zetten die bijdragen aan de veiligheid van de inwoners.

- Dit vraagt dat het wijkteam dusdanig georganiseerd is dat informatie van individuele inwoner(s) samengevoegd wordt op een manier die de privacy niet schaadt en nader wordt bekeken wat deze informatie betekent voor de wijk.

²⁴ Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2013). *Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. Staatsblad 2013-142, Den Haag: Rijksoverheid.

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2013-142.html>

²⁵ Klerk, M. de, Eggink, E., Echteld, P. van, Kromhout, M. van, Berg, E. van den (2022). *Uitdagingen in het sociaal domein, nieuwe gemeentebesturen aan zet*. Den Haag: SCP.

<https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/03/15/uitdagingen-in-het-sociaal-domein>

²⁶ Arum, S. van (2022) Wijkteams: collectief waar mogelijk, individueel waar nodig

<https://sociaalweb.nl/nieuws/wijkteams-collectief-waar-mogelijk-individueel-waar-nodig/>

Samen bij onveiligheid

Onveiligheid en herstel

Hoewel er vele vormen van onveiligheid bestaan, volgt dit document de lijn van het kwaliteitskader veiligheid van de VNG en wordt onveiligheid beperkt tot die situaties waarin sprake is van kindermishandeling, huiselijk geweld of ouderenmishandeling.²⁷ Onveiligheid staat meestal niet op zichzelf en ontstaat in situaties waarin inwoner(s) niet bij machte zijn om onderliggende patronen te doorbreken. Deze patronen zijn voor ieder gezin of huishouden uniek. De gezinnen waarin geweld speelt verschillen van elkaar, net als de onderliggende patronen onder het geweld.²⁸

Het herstellen van de veiligheid doen de inwoners zelf, al dan niet met ondersteuning van hulpverlening. Het wijkteam doet de ondersteuning bij het herstellen van veiligheid niet alleen, maar met samenwerkingspartners uit verschillende perspectieven zoals de veiligheidsketen, onderwijs en GGZ. De Visie gefaseerd samenwerken aan veiligheid²⁹ geeft richting aan de manier waarop aan herstel van veiligheid gewerkt wordt door professionals die samenwerken met gezinnen waarin onveiligheid speelt. Deze visie geeft echter weinig houvast voor de specifieke rol die wijkteams in deze samenwerking spelen. In het herstellen van veiligheid heeft het wijkteam een rol vanuit de deskundigheid die zij hebben van de basis. Daarmee speelt het wijkteam een grote rol in het versterken van de eigen kracht van de inwoners en het voorkomen van nieuwe geweldescalaties. Die bijdrage levert het wijkteam ook aan het daadwerkelijk herstellen van de veiligheid.

Het wijkteam kan bijdragen aan het herstel van veiligheid door naast de inwoner(s) te blijven staan en de inwoner te versterken in de eigen kracht om regie te voeren. Het ondersteunen van het normale leven helpt om veerkracht te laten toenemen, die nodig is om aan de slag te gaan met de onderliggende patronen van het geweld. Het wijkteam staat naast en nabij de inwoner en heeft daardoor een positie om het verhaal te horen, uit te vragen en te analyseren. De wijkteamprofessional die naast de inwoner(s) staat kan helpen om echt samen te beslissen, ook ten aanzien van de trajecten die met andere hulpverleners plaatsvinden.³⁰ Het aangaan van partnerschap is met ouders, jeugdigen en het netwerk is van belang om een verschil te kunnen maken in situaties waarin kindermishandeling en huiselijk geweld speelt. Signs of safety is een voorbeeld van een wetenschappelijk onderbouwde methode die hiervoor handvatten biedt.³¹

²⁷ Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2019). *Werken aan veiligheid voor lokale (wijk)teams en gemeenten*. Den Haag: VNG. <https://vng.nl/sites/default/files/2021-03/20191122-definitief-kwaliteitskader-werken-aan-veiligheid-voor-lokale-wijkteam.pdf>

²⁸ Steketee, M. Tierolf, B., Lünemann, K., Lünemann, M. (2020). *Kwestie van lange adem*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut. HYPERLINK "https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2021/02/216037_Kwestie_van_lange_adem-WEB.pdf" https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2021/02/216037_Kwestie_van_lange_adem-WEB.pdf

²⁹ Stichting Civil Care (2021). *Visie gefaseerd samenwerken aan veiligheid*. Utrecht: Stichting Civil Care. <https://vng.nl/sites/default/files/2021-01/20210125-visie-gefaseerd-samenwerken-aan-veiligheid-def.pdf>

³⁰ Gebaseerd op gesprekken met Associatie Wijkteams, ondersteund vanuit determination theory en door meerdere informatiebronnen zoals:

- Arum, S. van, Verweij, S., Veer, K. van der (2018). *Wat werkt bij integraal werken in de wijk*. Utrecht: IWW.
- Steketee, M. Tierolf, B., Lünemann, K., Lünemann, M. (2020). *Kwestie van lange adem*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

³¹ Nederlands Jeugdinstituut (2017). *Signs of Safety*. Utrecht: NJI. <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Uitgebreide-beschrijving-Signs-of-Safety.pdf>

Visie

De visie gefaseerd samenwerken aan veiligheid beschrijft een aanpak in drie stappen:

- Eerst werken aan directe veiligheid met een veiligheidsbeoordeling, veiligheidsvoorwaarden en een veiligheidsplan. Door bijvoorbeeld vroegtijdige afstemming van veiligheidsmaatregelen lopen interventies naast elkaar en in aanvulling op elkaar, in plaats van na elkaar. De kans op bijdrage aan herstel van de veiligheid neemt hierdoor toe.
- Dan risicogestuurde zorg inzetten om de risicofactoren voor herhaling van geweld en onveiligheid aan te pakken
- en vervolgens ondersteuning of behandeling bieden voor herstel.

Het veiligheidsplan loopt ook in deze twee laatste fases door.

Professionals die het gezin/huishouden al kennen, zijn de aangewezen personen om samen met ouders, kinderen en hun netwerk de meest onveilige situaties te benoemen. Indien de wijkpolitie betrokken is, of de partners uit de strafrecht- en/of jeugdbeschermingsketen dan is het essentieel om deze te betrekken bij het in kaart brengen van alle bekende onveilige situaties.

Het daadwerkelijk werken volgens de visie gefaseerd samenwerken aan veiligheid vraagt inspanning op zowel bestuurlijk, management als uitvoerend niveau.

Figuur 2. Tekstfragment met uitleg Visie gefaseerd samenwerken bij onveiligheid (bron: Visie op gefaseerd samenwerken bij veiligheid. Stichting Civil Care, 2021)

Analyse³²

Zoals gezegd is geweld in gezinnen en huishoudens veelzijdig. De samenstelling van gezinnen en huishoudens waar geweld plaatsvindt, verschillen van elkaar en dat geldt ook voor de onderliggende factoren die bijdragen aan het ontstaan van geweld. Het is van belang dat goed doorgevraagd wordt naar de patronen of mechanismen achter het geweld. Dit is nodig voor een goede analyse van de geweldsproblematiek op basis waarvan je kan beoordelen welke hulp en bescherming nodig is om de kern van de geweldsproblematiek en de onderliggende factoren in het gezin aan te pakken. Daarnaast is het van belang om in kaart te brengen welke krachten er in het gezin die kunnen bijdragen aan herstel.

Naast een goede analyse van de patronen die in het gezin of de relatie spelen, is het van belang om te kijken naar de individuele gezinsleden en wat zij nodig hebben om bij te dragen aan de directe veiligheid, maar ook wat zij nodig hebben om zelf te herstellen van de schade door het geweld. Dat zal voor ieder individu anders zijn.

De wijkteamprofessional kan een belangrijke bijdrage leveren aan deze analyse door haar positie naast de inwoner. De wijkteamprofessional is niet altijd de aangewezen professional om een analyse van de geweldspatronen te maken. Afhankelijk van de ervaring, kennis en vaardigheden, en relatie

³² Bartelink, C., Meuwissen, I., Eijgenraam, K., Versteeg, C., Kooymans, E. (2022). *Richtlijn voor jeugdhulpverlening en jeugdbescherming Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp. 4e herziene versie*. Utrecht: NJi. https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2021/01/DEF_Richtlijn-Samen-beslissen_Richtlijn-V4_032022.pdf

tot de inwoner kan een afweging gemaakt worden wie van de betrokken hulpverleners het meest geschikt is of kan ervoor worden gekozen om informatie van professionals te combineren om een gezamenlijke analyse te maken.³³ Zij zal voor een goede analyse ook vaak advies vragen aan of samenwerken met hulpverleners in de veiligheidsketen of andere hulpverleners betrokken bij het gezin.

- Dit betekent voor de wijkteamprofessional dat zij afstemt met inwoners en betrokken professionals wie welke informatie heeft en/of vergaart en hoe samengewerkt wordt bij het maken van de geweldsanalyse.

5 gezinsprofielen³⁴

Vijf profielen

Hoewel elk gezin uniek is, zijn er verschillende profielen te onderscheiden, met elk een andere problematiek die op de voorgrond staat. Deze profielen kunnen helpen bij het in kaart brengen van het geweld. Want het herkennen (of uitsluiten) van bepaalde geweldspatronen helpt bij het begrijpen van wat er speelt en uiteindelijk welke hulp nodig is.

- 1. Gezin in de stress**
In dit type gezinnen is de balans tussen draagkracht en draaglast zoek. Door een plotselinge gebeurtenis of door chronische problemen escaleren conflicten. Die stress kan komen door risicofactoren als schulden, het overlijden van een ouder of alcoholgebruik. Hoe meer risicofactoren, hoe groter de kans op geweld in de relatie en op kindermishandeling.
- 2. Eén van de partners oefent extreme controle of dwang uit**
In deze gezinnen ligt de nadruk op controle of dwang van de ene partner over de andere partner en kinderen. Het zijn meestal mannen die deze controle of dwang uitoefenen. Hier is ook vaker sprake van seksuele dwang. De vrouw durft niet weg te gaan uit angst voor haar partner, die haarzelf of haar kinderen iets kan aandoen, of omdat ze in een isolement leeft.
- 3. De kindproblematiek staat voorop**
Een kind in dit type gezinnen heeft bijvoorbeeld persoonlijke problematiek, zoals een vorm van autisme of ADHD, of chronische gezondheidsproblemen. Zijn problematische gedrag kan voortkomen uit de agressie en geweld in het gezin.
- 4. Een ouder of beide ouders hebben langdurige zorg nodig**
Zo'n ouder kampt bijvoorbeeld met psychiatrische problematiek, een chronische ziekte of een licht verstandelijke beperking. De zorg voor het kind kan niet worden gewaarborgd.
- 5. De ouders maken een conflictscheiding door**
Veel zaken gaan over de echtscheidingsfase waarin veel conflicten of agressie spelen, en veel juridische procedures worden gevoerd. Door de strijd tussen de ouders, of van de ene ouder naar de andere ouder, komt het kind ernstig in de knel.

Figuur 3. Vijf gezinsprofielen zoals beschreven door Augeo en Verwey Jonker Instituut (bron <https://ajnjeugdartsen.nl/nieuwsbericht/5-gezinsprofielen-als-hulp-bij-herkennen-van-geweld-in-gezinnen/>)

Het Verwey Jonker Instituut heeft op basis van een onderzoek naar geweldspatronen binnen gezinnen 5 profielen geïdentificeerd van geweld, die helpend kunnen zijn bij het inzetten van de juiste ondersteuning en hulpverlening die nodig is om het geweld te stoppen en de veiligheid en individuele schade duurzaam te herstellen. In de praktijk lopen de profielen soms in elkaar over of

³³ Gebaseerd op eigen praktijkkennis, gesprekken met Associatie Wijkteams en met Nji medewerkers, ondersteund door onder andere literatuur met betrekking tot integraal werken in de wijk.

³⁴ Verwey Jonker Instituut (2021). Gezinsprofielen: Hulpmiddel om geweldspatronen binnen gezinnen te herkennen. Driebergen-Rijsenburg, Augeo Foundation. <https://gezinsprofielen.augeo.nl/augeo-special-gezinsprofielen/augeo-kennis-gezinsprofielen>

spelen er facetten van meerdere profielen in een gezin. Voor hulpverleners waaronder wijkteamprofessionals geven de profielen een herkenbaar beeld en helpen ze te begrijpen wat er speelt.

De profielen zijn opgesteld naar aanleiding van onderzoek bij gezinnen met kinderen waarin huiselijk geweld of kindermishandeling speelt. Voor de wijkteamprofessional zijn profiel 1 t/m 4 ook bruikbaar om patronen te herkennen in situaties waarin geweld speelt bij volwassenen of ouderen die samenwonen zonder minderjarige kinderen. Ondanks het feit dat er een aantal specifieke kenmerken zijn bij partnergeweld en ouderenmishandeling, komen factoren die bijdragen aan het ontstaan van geweld voor een groot deel overeen tussen kindermishandeling, partnergeweld en ouderenmishandeling.

- De wijkteamprofessional gebruikt deze informatie om een afweging te maken samen met de inwoner welke aspecten voorrang krijgen in het plan van aanpak
- Het patroon in profiel 1 benadrukt het belang van de rol van het wijkteam in het voorkomen van onveiligheid en herstellen van veiligheid door het herstel van eigen kracht bij balansverstoring tussen draaglast en draagkracht.

*Werken aan directe veiligheid*³⁵

Bij het werken aan directe veiligheid werkt de wijkteamprofessional samen met partners uit de veiligheidsketen. In geval van situaties waarin geweld speelt is het nodig om samen met de inwoners een veiligheidsplan te maken. Het opstellen van een veiligheidsplan vraagt specifieke expertise en is geen taak van de wijkteamprofessional alleen. Hierbij wordt samengewerkt met het informele en formele netwerk dat betrokken is, waarbij iedereen van de eigen rol en bevoegdheden bijdraagt.^{36,37} Net als bij de analyse is het belangrijk om af te spreken welke hulpverlener de regie voert over het veiligheidsplan en hoe wordt samengewerkt om het plan op te stellen. De wijkteamprofessional kan een bijdrage leveren vanuit haar rol en functie, maar het is niet vanzelfsprekend dat zij regievoerder is.

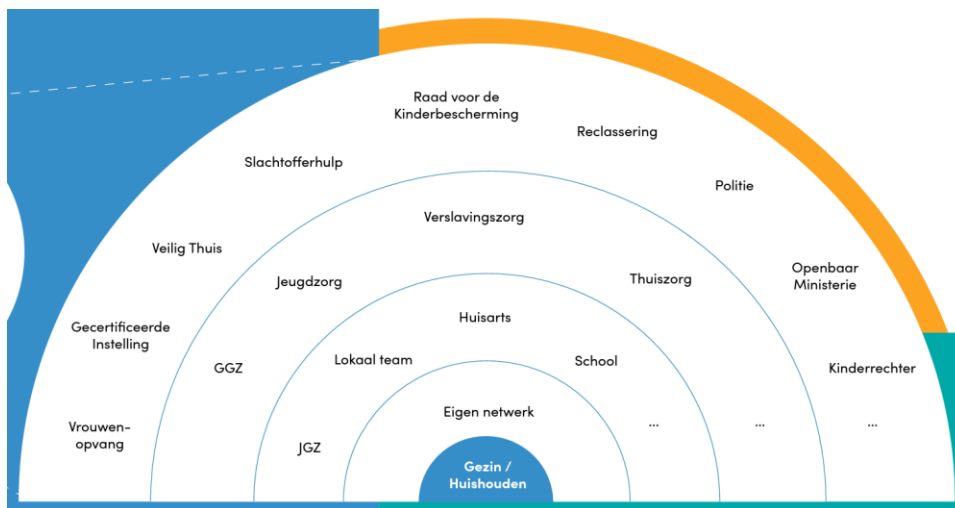
Integraal werken vraagt om professionals en organisaties die domein- en functie-overstijgend kunnen samen werken. Dit kost veel inspanning, zeker in situaties waarin wordt samengewerkt met professionals en organisatie die verschillende bevoegdheden hebben en vanuit een verschillend paradigma werken. Het ontwikkelparadigma is leidend bij de wijkteams en de partners in het veiligheidsdomein werken vanuit het juridisch paradigma.³⁸

³⁵ Stichting Civil Care (2021). Visie gefaseerd samenwerken aan veiligheid. Utrecht: Stichting Civil Care. <https://vng.nl/sites/default/files/2021-01/20210125-visie-gefaseerd-samenwerken-aan-veiligheid-def.pdf>

³⁶ Arum, S. van, Redeker, I., Stouthard, L., Verweij, S., Xanten, H van (2020). *Werkzame elementen bij integraal werken*. Utrecht: IWW. <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2020-10/Werkzame-elementen-bij-integraal-werken.pdf>

³⁷ Arum, S. van, Verweij, S., Veer, K. van der (2018). *Wat werkt bij integraal werken in de wijk*. Utrecht: IWW. <https://integraalwerkenindewijk.nl/wp-content/uploads/2021/12/wat-werkt-bij-integraal-werken-wijk.pdf>

³⁸ Gebaseerd op gesprekken met AW en NJI over de rol van wijkteams bij werken aan veiligheid en de rol die de wijkteams krijgen toebedeeld vanuit het Toekomstscenario.

Figuur 4. Betrokken partners bij samenwerken aan veiligheid
(bron: Visie op gefaseerd samenwerken bij veiligheid. Stichting Civil Care, 2021)

In het veiligheidsplan wordt op basis van de eerder gemaakte analyse beschreven wat de zorgen zijn en wat de krachten zijn. Wat is voor de inwoner belangrijk? En wat wil de inwoner? Maar ook: wat ziet de professional als mogelijkheden en kansen om tot verandering te komen? En welke valkuilen ziet de professional? Het plan wordt gezamenlijk met inwoner en betrokken hulpverleners gemaakt en opgeschreven. Het is van belang om samen af te spreken wanneer er een evaluatie plaats vindt en dit ook daadwerkelijk te doen. Voorspelbaarheid kan bijdragen aan vertrouwen. Het feit dat de hulpverlening vrijwillig is, betekent niet dat de professional alleen volgzaam is aan de inwoner. Het vraagt van de professional om haar visie over bijvoorbeeld de voortgang tegenover die van de inwoner te zetten en eerlijk te zijn als er nog zorgen zijn. Het kan ook vragen om directief te zijn richting de inwoner om te sturen dat afspraken die eerder in samenspraak gemaakt zijn zo veel mogelijk bereikt worden. Dit alles in de sfeer van verbinding, omdat iedere vorm van helpen en zorg verlenen relationeel is.³⁹

- Integraal werken vraagt van de wijkteamprofessional om bij haar specifieke rol te blijven vanuit de basis en partners uit te leggen wat zij van haar kunnen verwachten (en wat niet).
- Tevens is het belangrijk om telkens te blijven evalueren wat het gezamenlijke doel is en hoe de gekozen aanpak daaraan bijdraagt.

Structureel werken aan herstel^{40,41}

Om structureel te werken aan herstel is het belangrijk dat het geweld blijvend (h)erkent wordt door zowel de inwoners als de hulpverleners. Dat is een verantwoordelijkheid van alle betrokkenen. Deze (h)erkenning is bovendien nodig om tot passende hulpverlening te komen die niet te licht is of te snel stopt, maar ook niet te zwaar is. Vanwege de complexiteit en meervoudigheid van de

³⁹ Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming, Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2019). *Intensieve vrijwillige hulp, heldere grenzen aan drang in de jeugdzorg*. Den Haag: RSJ en RVS. <https://open.overheid.nl/repository/ronl-5ea8d352-e3bb-4a29-8384-c9d7f6aa38db/1/pdf/tk-bijlage-advies-intensieve-vrijwillige-hulp-heldere-grenzen-aan-drang-in-de-jeugdzorg.pdf>

⁴⁰ Stekete, M. Tierolf, B., Lünemann, K., Lünemann, M. (2020). *Kwestie van lange adem*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2021/02/216037_Kwestie_van_lange_adem-WEB.pdf

⁴¹ Informatie gebaseerd op gesprekken met Associatie Wijkteams in periode september-november 2022

problematiek is al eerder genoemd dat integrale hulp hiervoor noodzakelijk is, waarin multidisciplinair en systeemgericht wordt gewerkt. Deze hulp moet langdurig zijn vanwege de lange tijd die nodig is om patronen te doorbreken. Het is gebleken dat samenwerking lastig over domeinen heen en met en om de inwoners heen. Dit is echter wel nodig om complexe geweldsituaties te doorbreken. Het wijkteam heeft een centrale positie in het netwerk, omdat zij gewend zijn samen te werken met partners in verschillende domeinen zoals bijvoorbeeld onderwijs, gezondheidszorg en sociaal domein. Bovendien is de kracht van het wijkteam langdurig naast en nabij de inwoner hulp en ondersteuning bieden.

Om integraal samen te kunnen werken is het essentieel dat bestuurders van gemeente en samenwerkende organisaties randvoorwaarden creëren waarin de professionele samenwerking tot stand kan komen. Dit biedt de professionals de ruimte om optimaal met en om de inwoners heen de hulpverlening integraal vorm te geven.

- Het wijkteam heeft een belangrijke positie in het netwerk en kan vanuit die positie regie voeren in het integraal werkende netwerk rondom de inwoners.

Veiligheidsparadox en maakbaarheidsillusie⁴²

Bij het handelen van het wijkteam rondom veiligheid is het zinvol om bewust te zijn van de van het feit dat maakbaarheid een illusie is en van de veiligheidsparadox. De veiligheidsparadox houdt kortgezegd in dat de betrokken hulpverlening niet bijdraagt aan het verminderen van de onveiligheid in gezinnen, maar juist bijdraagt aan het in stand houden ervan of escaleren van het geweld. Dit ontstaat door meerdere factoren hebben, zoals de stress die toeneemt door bijvoorbeeld de veelheid aan hulpverleners of dat de hulpverlening niet aansluit bij de behoefte van de inwoners. De veiligheidsparadox vraagt om een andere blik op hulpverlening aan gezinnen, een blik vanuit een ontwikkelperspectief in plaats van het streven naar maakbaarheid van absolute veiligheid. Integrale samenwerking van hulpverleners met en om de inwoners is hier opnieuw van wezenlijk belang.

De wijkteamprofessionals kan weliswaar naast de inwoner staan en bijdragen aan het maken van een veiligheidsplan met andere samenwerkingspartners om te voorkomen dat het opnieuw onveilig wordt en om de veiligheid te bevorderen. Desondanks zijn er situaties waarin de ondersteuning niet leidt tot verbetering van de veiligheid en er opnieuw escalaties of incidenten zijn in een gezin. Daarom is het van belang om een cyclisch proces te doorlopen met de inwoner en samenwerkingspartners waarin telkens opnieuw de gereflecteerd wordt op onder andere de volgende vragen:

- Heb je een goede analyse gemaakt?
- Heb je een goed beeld van wat te doen of te laten?
- Heb je echt samen met de inwoner besloten?
- Heb je de goede expertise daarbij betrokken?
- Kun je het nog wel alleen?

Ondanks goede reflectie en goede samenwerking met inwoners en samenwerkingspartners kan de situatie voor de inwoner(s) langer onveilig blijven dan gedacht. Dit vraagt een mate van verdragen van zowel client als professional dat de dagelijkse werkelijkheid weerbarstig is, dat de situatie is

⁴² Informatie gebaseerd op gesprekken binnen NJi en met Associatie Wijkteams ondersteund door interne NJi notitie over veiligheidsparadox (2022)

zoals die is en dat verandering anders verloopt dan je als professional zou willen. Geweld is een beladen onderwerp en kan voor de professional emotioneel belastend zijn. Daardoor is het soms moeilijk om vol te houden in situaties die vragen om verdragen en verduren.

- De veiligheidsparadox vraagt van de wijkteamprofessional om reflectie op eigen handelen en evaluatie van het effect van de ingezette hulpverlening op het gezin en de individuele inwoners.
- Het vraagt om stevige, veerkrachtige wijkteamprofessional en om een organisatie die deze professionals ondersteunt hierbij.

Rechtsbescherming

Bevoegdheid

De samenwerking tussen inwoners en het wijkteam is altijd vrijwillig en met instemming van de inwoner(s). Het wijkteam heeft geen juridische bevoegdheid om vanuit dwang betrokken te zijn bij een gezin. Dat kan op gespannen voet staan met het feit dat situaties van geweld vragen om inzet van (gespecialiseerde) hulpverlening.⁴³ In gezinnen met minderjarige kinderen kan dat de wijkteamprofessional bovendien in een conflict brengen, omdat zij wel de professionele verantwoordelijkheid heeft om voor het belang van het kind op te komen voortkomend uit het IVRK. Veilig Thuis en de Raad voor de Kinderbescherming hebben wel bevoegdheid om onderzoek te doen naar zorgen omtrent huiselijk geweld en kindermishandeling zonder toestemming van de directbetrokkenen. De eerdergenoemde Meldcode geeft de wijkteamprofessional de mogelijkheid om te melden bij Veilig Thuis als er zorgen zijn om kindermishandeling of huiselijk geweld, ook als inwoner(s) daar geen toestemming voor geven.

De RVS en RSJ beschrijven in hun rapport over Intensief vrijwillige hulp⁴⁴ de noodzaak om volledig transparant te zijn over het onderscheid tussen vrijwillige en gedwongen hulp. Van de wijkteamprofessional vraagt dit transparantie over deze bevoegdheden. In het maken van afspraken kan weliswaar besproken worden wat consequenties zijn als het niet lukt om tot samenwerking te komen, maar dit mag niet als dwangmiddel ingezet worden. Dit onderstreept het belang om samen met inwoners het proces te doorlopen.

Indien er sprake is van ernstige en acute onveiligheid en er actie nodig is, kan alleen de rechter beslissen tot een dwangmaatregel (Jeugdwet, WVGZ of WZD) en deze dwangmaatregel wordt uitgevoerd door een daarvoor gecertificeerde instelling (GI Jeugdbescherming, GGZ-instelling of instelling voor ouderenzorg). Het wijkteam heeft in dat geval echter nog steeds een rol in er zijn voor de inwoner om te ondersteunen, mits de inwoner(s) dit wenst

- Het vraagt vakmanschap van de wijkteamprofessional om positie in te nemen over de grenzen van wat acceptabel is en tegelijkertijd met respect voor autonomie van en betrokkenheid bij de inwoner te handelen.

Samenwerken en informatie uitwisselen

Omdat de hulpverlening in situaties van geweld vaak multidisciplinair en in zowel sociaal als medisch domein plaatst vindt, vraagt het van de wijkteamprofessional om samen te werken met verschillende hulpverleners uit verschillende organisaties. Deze professionals dragen vanuit hun expertise voor een deel bij aan het duurzaam herstel van veiligheid, maar hebben over het algemeen geen zicht op de breedte van het hele systeem. De wijkteamprofessional kan dat overzicht op de breedte wel houden en kan daarom een coördinerende hebben in het netwerk. Samenwerken met

⁴³ Tierolf, B., Lünemann, K., Stekete, M. (2014). *Doorbreken van geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/07/1366_Doorbreken-geweldspatroon-vraagd-gespecialiseerde-hulp_Web-2.pdf

⁴⁴ Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming, Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2019). *Intensieve vrijwillige hulp, heldere grenzen aan drang in de jeugdzorg*. Den Haag: RSJ en RVS. <https://open.overheid.nl/repository/ronl-5ea8d352-e3bb-4a29-8384-c9d7f6aa38db/1/pdf/tk-bijlage-advies-intensieve-vrijwillige-hulp-heldere-grenzen-aan-drang-in-de-jeugdzorg.pdf>

de verschillende professionals en met gezin op basis van gelijkwaardigheid en respect voor ieders bijdrage is van wezenlijk belang.

Om goed te kunnen samenwerken is het uitwisselen van informatie tussen professionals van verschillende organisaties noodzakelijk. Bij voorkeur vindt de informatie-uitwisseling plaats met toestemming van de inwoner(s) om wie het gaat. Een gezamenlijk groot overleg in bijzijn van de inwoner(s) kan daarvoor geschikt zijn, zodat de inwoner op de hoogte is welke informatie er wordt uitgewisseld en eventueel kan aanvullen of verduidelijken. De inwoner geeft echter niet altijd toestemming voor de uitwisseling van informatie. Vanuit de WGBO is het in dat geval toch mogelijk om informatie uit te wisselen tussen professionals.⁴⁵ Het gaat alleen om die informatie die noodzakelijk is voor andere betrokken hulpverleners om hun taak goed te kunnen uitvoeren. Hoewel hiervoor geen toestemming van de inwoner nodig is, is het wel noodzakelijk om transparant te zijn over de noodzaak van het uitwisselen van informatie en welke informatie het betreft.

- De wijkteamprofessional bespreekt altijd met de inwoner(s) of en wanneer er toestemming is om informatie te delen met samenwerkingspartners
- Indien de toestemming van inwoners ontbreekt, maakt de wijkteamprofessional een zorgvuldige afweging welke informatie nodig is om te delen voor andere hulpverleners om hun taak te kunnen uitvoeren. Zij is hierover transparant naar de inwoner(s).

⁴⁵ KNMG (2021). KNMG-richtlijn Omgaan met medische gegevens. Utrecht: KNMG.
<https://www.knmg.nl/advies-richtlijnen/knmg-publicaties/omgaan-met-medische-gegevens.htm>

Bronnen

*De genoemde websites zijn geraadpleegd op 23 november 2022

- Arum, S. van (2022) Wijkteams: collectief waar mogelijk, individueel waar nodig <https://sociaalweb.nl/nieuws/wijkteams-collectief-waar-mogelijk-individueel-waar-nodig/>
- Arum, S. van, Redeker, I., Stouthard, L., Verweij, S., Xanten, H van (2020). *Werkzame elementen bij integraal werken*. Utrecht: IWW. <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2020-10/Werkzame-elementen-bij-integraal-werken.pdf>
- Arum, S. van, Verweij, S., Veer, K. van der (2018). *Wat werkt bij integraal werken in de wijk*. Utrecht: IWW. <https://integraalwerkenindewijk.nl/wp-content/uploads/2021/12/wat-werkt-bij-integraal-werken-wijk.pdf>
- Bartelink, C., Meuwissen, I., Eijgenraam, K., Versteeg, C., Kooymans, E. (2022). *Richtlijn voor jeugdhulpverlening en jeugdbescherming Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp. 4e herziene versie*. Utrecht: NJI. https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2021/01/DEF_Richtlijn-Samen-beslissen_Richtlijn-V4_032022.pdf
- Berger, M., Kleine, K. (2013). *Handreiking Reflecteren is Leren*. Utrecht: NJI. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Handreiking-Reflecteren-is-leren-webversie.pdf>
- Charles, C., Gafni, A., Whelan, T. (1997). *Shared decision-making in the medical encounter: what does it mean? (or it takes at least two to tango)*. *Social science & medicine* (1982), 44(5), 681–692. [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(96\)00221-3](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(96)00221-3)
- Elwyn, G., Charles, C. (2001). *Shared decision-making: the principles and the competencies*. Edwards, AG and Elwyn, G, eds. *Evidence-Based Patient Choice: Inevitable or Impossible?* pp. 118-143. Oxford: Oxford University Press.
- Empel, J. van (2016). *Samen lerend doen wat werkt, jaarverslag 2016*. Utrecht: NJI. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-06/Jaarverslag-Nederlands-Jeugdinstuut-2016.pdf>
- Haslam, C., Jetten, J., Cruwys, T., Dingle, G., Haslam, S.A. (2018). *The New Psychology of Health: Unlocking the Social Cure (1st ed.)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315648569>
- Howe, D. (2010). The safety of children and the parent-worker relationship in cases of child abuse and neglect. *Child Abuse Review*, 19, 330-341. <https://doi.org/10.1002/car.1136>
- Huber, M., Knottnerus, J. A., Green, L., van der Horst, H., Jadad, A. R., Kromhout, D., Leonard, B., Lorig, K., Loureiro, M. I., van der Meer, J. W., Schnabel, P., Smith, R., van Weel, C., Smid, H. (2011). How should we define health?. *BMJ (Clinical research ed.)*, 343, d4163. <https://doi.org/10.1136/bmj.d4163>
- Ince, D., Yperen, T. van, Valkestijn, M. (2018). *Top tien beschermende factoren voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen*. Utrecht: NJI. https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Top-tien-positieve-ontwikkeling-jeugd_0.pdf
- Korthagen A.J., Wubbels T. (1995) Characteristics of Reflective Practitioners: towards an operationalization of the concept of reflection, *Teachers and Teaching*, 1:1, 51-72, DOI: [10.1080/1354060950010105](https://doi.org/10.1080/1354060950010105)
- Kooijmans, A., Xanten, H. van (2020). *Wijkteams: blijvend leren ontwikkelen*. Utrecht: Movisie. <https://www.movisie.nl/artikel/wijkteams-blijvend-leren-ontwikkelen>
- Klerk, M. de, Eggink, E., Echteld, P. van, Kromhout, M. van, Berg, E. van den (2022). *Uitdagingen in het sociaal domein, nieuwe gemeentebesturen aan zet*. Den Haag: SCP. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/03/15/uitdagingen-in-het-sociaal-domein>
- KNMG (2021). *KNMG-richtlijn Omgaan met medische gegevens*. Utrecht: KNMG. <https://www.knmg.nl/advies-richtlijnen/knmg-publicaties/omgaan-met-medische-gegevens.htm>
- Kraak, A. (2022). *Gespreksnotitie veiligheidsparadox*. Utrecht, NJI.
- Lemmens, L., Bruin, S. de, Beijer, M., Herndrixx, R., Baan, C. (2019). *Het gebruik van brede gezondheidsconcepten: inspirerend en uitdagend voor de praktijk*. Bilthoven: RIVM. https://www.rivm.nl/sites/default/files/2020-01/Factsheet%20brede%20gezondheidsconcepten_RIVM_dec%202019a.pdf
- Leung, D. Y. L., Chan, A. C. Y., Ho, G. W. K. (2022). *Resilience of Emerging Adults After Adverse Childhood Experiences: A Qualitative Systematic Review*. *Trauma, violence & abuse*, 23(1), 163–181. <https://doi.org/10.1177/1524838020933865>

Li, F., Godinet, M. T., Arnsberger, P. (2011). *Protective factors among families with children at risk of maltreatment: Follow up to early school years*. *Children and Youth Services Review*, 33(1), 139–148.

<https://doi.org/10.1016/j.chilcyouth.2010.08.026>

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2013). *Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. *Staatsblad 2013-142*, Den Haag: Rijksoverheid. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2013-142.html>

Nederlands Jeugdinstituut (2017). *Signs of Safety*. Utrecht: NJi. <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Uitgebreide-beschrijving-Signs-of-Safety.pdf>

Nederlandse Vereniging voor Klinische Geriatrie (2016). *Richtlijn Vermoeden van ouderenmishandeling in het medisch-specialistische zorgdomein*. Utrecht: Federatie Medisch Specialisten.

https://richtlijndatabase.nl/richtlijn/vermoeden_van_ouderenmishandeling_om/startpagina_-_vermoeden_ouderenmishandeling.html

Ogink, A., Gijzel, H. (2019). *Basisfuncties voor lokale teams in kaart*. KPMG.

<https://www.sociaalwerkknederland.nl/?file=17901&m=1573480031&action=file.download>

Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming, Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2019). *Intensieve vrijwillige hulp, heldere grenzen aan drang in de jeugdzorg*. Den Haag: RSJ en RVS.

<https://open.overheid.nl/repository/ronl-5ea8d352-e3bb-4a29-8384-c9d7f6aa38db/1/pdf/tk-bijlage-advies-intensieve-vrijwillige-hulp-heldere-grenzen-aan-drang-in-de-jeugdzorg.pdf>

Ryan, R. M.; Deci, E. L. (2000). "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being". *American Psychologist*. 55 (1): 68–78. doi:10.1037/0003-066X.55.1.68

Steketee, M., Tierolf, B., Lünemann, K., Lünemann, M. (2020). *Kwestie van lange adem*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2021/02/216037_Kwestie_van_lange_adem-WEB.pdf

Stichting Civil Care (2021). *Visie gefaseerd samenwerken aan veiligheid*. Utrecht: Stichting Civil Care.

<https://vng.nl/sites/default/files/2021-01/20210125-visie-gefaseerd-samenwerken-aan-veiligheid-def.pdf>

Tierolf, B., Lünemann, K., Steketee, M. (2014). *Doorbreken van geweldspatroom vraagt gespecialiseerde hulp*. Utrecht:

Verwey Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/07/1366_Doorbreken-geweldspatroom-vraag-gespecialiseerde-hulp_Web-2.pdf

Verwey Jonker Instituut (2021). *Gezinsprofielen: Hulpmiddel om geweldspatronen binnen gezinnen te herkennen*.

Driebergen-Rijsenburg, Augeo Foundation. <https://gezinsprofielen.augeo.nl/augeo-special-gezinsprofielen/augeo-kennis-gezinsprofielen>

Vink, R., Wolff, M. de, Broerse, A., Kamphuis, M. (2020). *Richtlijn kindermishandeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming. 3e herziene versie*. Utrecht: NJi. <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2020/07/Richtlijn-Kindermishandeling-Verantwoording-aanpassingen-juni-2020.pdf>

<https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2020/07/Richtlijn-Kindermishandeling-Verantwoording-aanpassingen-juni-2020.pdf>

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2019). *Werken aan veiligheid voor lokale (wijk)teams en gemeenten*. Den Haag:

VNG. <https://vng.nl/sites/default/files/2021-03/20191122-definitief-kwaliteitskader-werken-aan-veiligheid-voor-lokale-wijkteam.pdf>

Zwaan, J. van der (2022). *Toegevoegde waarde en effectiviteit wijkteams*. Leimuiden: Zwaan onderzoek en advies.

<https://associatiewijkteams.nl/new/wp-content/uploads/2022/03/Rapportage-Toegevoegde-waarde-en-effectiviteit-wijkteams.pdf>